

УДК 930.253:271.222(477)-726.1

Г. А. ГОРБУНОВА*

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА УАПЦ ПОЛІКАРПА СІКОРСЬКОГО

Здійснено аналіз епістолярної спадщини митрополита Української Автокефальної Православної Церкви Полікарпа Сікорського, яка зберігається в Центральному державному архіві зарубіжної україніки. В центрі дослідження – листування останніх років життя митрополита, де зустрічаються короткі повідомлення про події з життя української православної церкви повоєнних років, церковну та громадську діяльність, побут митрополита Полікарпа та інших українських церковних і громадсько-політичних діячів, науковців, представників українських організацій, об'єднань, навчальних закладів, що діяли на той час у Бельгії, Великій Британії, Голландії, Німеччині, США, Франції та інших країнах.

Ключові слова: еміграція; епістолярна спадщина; листування; митрополит Полікарп Сікорський; Українська Автокефальна Православна Церква; Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ).

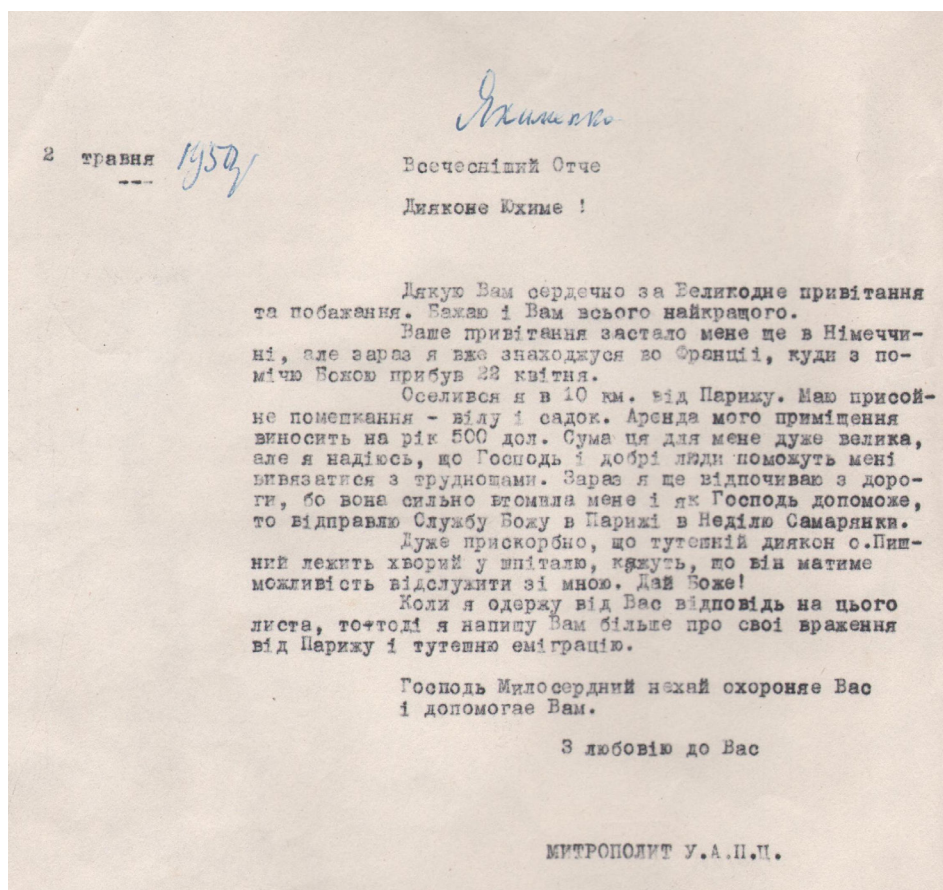
Митрополит Полікарп Сікорський.
“Українське православне слово”,
ч. 11, листопад 1953 р.
ЦДАЗУ, заг. бібл. ф., інв. № 1735.

“Тепер настали такі часи, що дуже тяжко очолювати щось і керувати чимось, бо часто чоловік хоче щось доброго робити, а йому вставляють палічка в колеса. Отже, в своїй праці я надіюсь тільки на поміч Божу і не надіюсь на “князів і синів” чоловічеських. Все від Бога, як каже Св. Ап. Павло”¹.

Митрополит УАПЦ Полікарп Сікорський

Важливою подією в історії України ХХ ст. було створення Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). Її становлення

* Горбунова Галина Анатоліївна – начальник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву зарубіжної україніки.

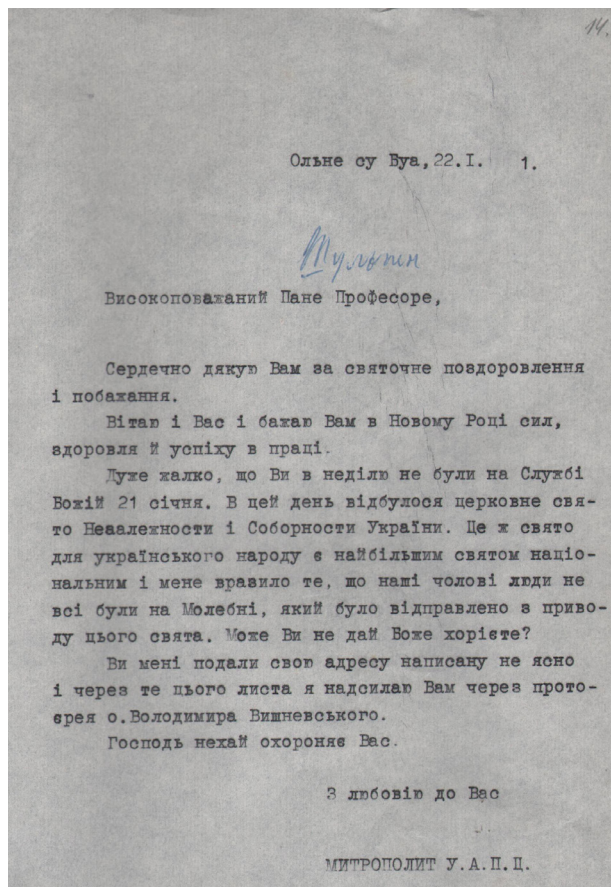
Лист митрополита Полікарпа Сікорського до диякона Юхима Якименка,
2 травня 1950 р.
ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1, спр. 2, арк. 1.

та подальший розвиток відбувалися завдяки самовідданості видатних ієрархів, переважна більшість яких зазнала репресій або змушена була емігрувати. Серед них – митрополит Полікарп (у миру – Петро Дмитрович Сікорський) – український церковний та громадський діяч, який сприяв збереженню та розвитку УАПЦ на теренах України, а згодом був змушений продовжувати свою справу в еміграції: у Німеччині та Франції.

Народився П. Сікорський 20 червня 1875 р. у с. Зеленьки Канівського повіту на Київщині (тепер – с. Зеленьки Миронівського р-ну Київської обл.) у родині священослужителя². У 1898 р. закінчив Київську духовну семінарію, впродовж 1906–1910 рр., як вільний слухач, навчався на юридичному факультеті Київського університету св. Володимира³.

Деякий час П. Сікорський служив дяком при Воскресенській церкві в Києві, а також обіймав різні посади в церковно-адміністративних

Лист митрополита
Полікарпа Сікорського
до українського
громадсько-політичного
діяча та науковця
Олександра Шульгина,
22 січня [1951] р.
ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1,
спр. 3, арк. 14.

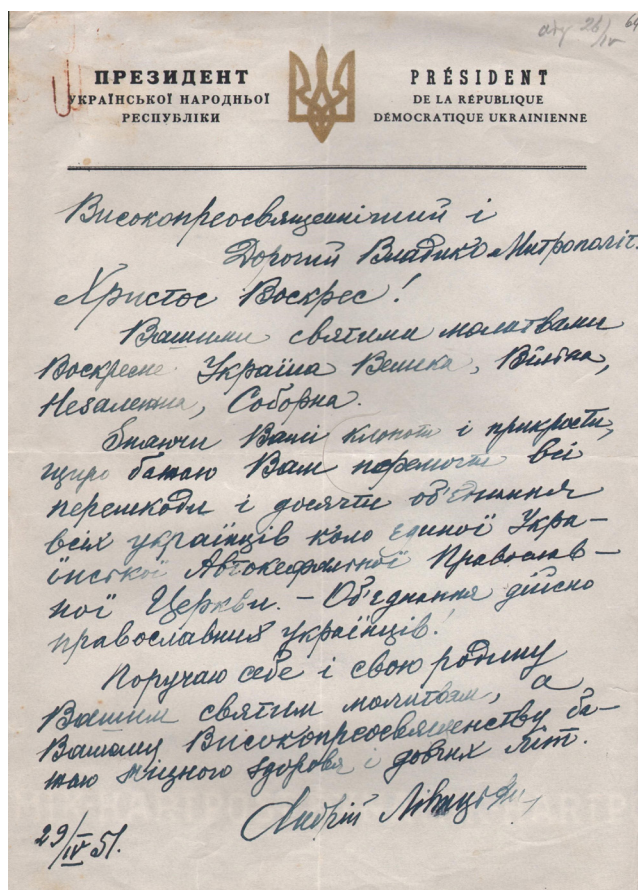

установах. Незадовго до подій 1917 р. розпочав діяльність у Київській духовній консисторії. У роки визвольних змагань він – начальник господарського відділу Міністерства сповідань, віце-директор Департаменту загальних справ Уряду УНР на еміграції⁴.

У 1922 р. П. Сікорський прийняв чернецтво під іменем Полікарп та незабаром був піднесений до сану архімандрита. Після цього його життя в різні роки було пов'язано з Дерманським, Мелецьким, Загаєвським, Вілленським Свято-Духівським, Жировицьким монастирями⁵. В цей період архімандрит Полікарп сприяв українізації церкви, працював над перекладом українською мовою богослужбової літератури.

У 1932 р. у Варшаві (Польща) в Митрополичому соборі св. Марії Магдалини архімандрит Полікарп був висвячений митрополитом Діонісієм (К. Валединським) на єпископа Луцького, вікарія Волинського⁶.

З приходом у 1939 р. на Волинь радянської влади єпископ Полікарп був усунутий з посади. Проте вже у 1941 р. митрополит Діонісій висвятив його на архієпископа Луцького і Ковельського⁷, а 24 грудня 1941 р. призначив “Тимчасовим адміністратором Автокефальної церкви на звільнених землях України”⁸. У цей нелегкий час архієпископ Полікарп

Вітальний лист
Президента Української
Народної Республіки
в екзилі Андрія
Лівицького до
митрополита Полікарпа
Сікорського, 29 квітня
1951 р.
ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1,
спр. 8, арк. 64.

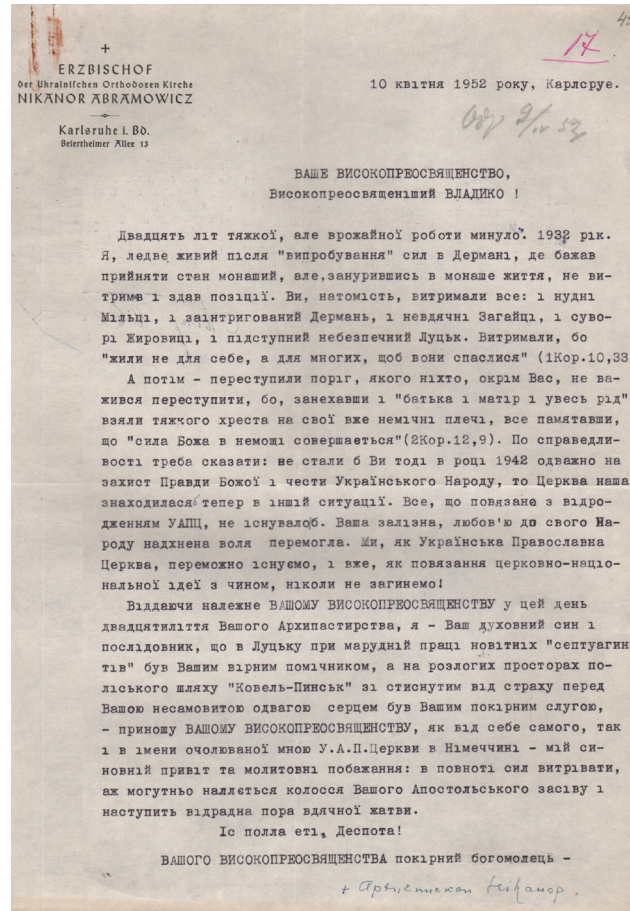
виступив ініціатором подальшого зміцнення УАПЦ: сприяв висвяченню нових єпископів, проведенню ряду соборів. Уже в травні 1942 р. Собор єпископів УАПЦ у Києві звернувся до архієпископа Полікарпа з проханням прийняти сан митрополита⁹.

Подальші події Другої світової війни спонукали очільника УАПЦ залишити Україну. Після закінчення війни впродовж кількох років він перебував у Ді-Пі таборах¹⁰ Німеччини, а з 1950 р. мешкав у Франції недалеко від Парижу¹¹, де й упокоївся 22 жовтня 1953 р.¹² у своїй Митрополичій резиденції у Свято-Воскресенському скиті в Ольне-су-Буа (фр. Aulnay-sous-Bois).

Життя та діяльність митрополита Полікарпа неодноразово висвітлювалися як в українських закордонних виданнях, так і у вітчизняних, опублікованих в останні десятиліття. Значна їх частина зберігається у складі довідково-інформаційного фонду Центрального державного архіву зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ).

Серед друкованих за межами України праць, присвячених історії УАПЦ та її окремим представникам, назвемо “Нарис історії парафії УАПЦ у Франції (1924–1947)” Є. Бачинського (1954 р.) із короткою

Лист архієпископа
Никанора Абрамовича
до митрополита
Полікарпа Сікорського,
10 квітня 1952 р.
ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1,
спр. 7, арк. 45.

згадкою про митрополита Полікарпа¹³. Детально його життєвий шлях описаний І. Власовським у багатотомному "Нарисі історії Української Православної Церкви" (т. IV, 1966 р.)¹⁴.

Гідне місце серед видатних українських діячів посіло ім'я митрополита Полікарпа в "Енциклопедії українознавства" (1970 р.), де вміщено присвячену йому статтю¹⁵. Не обійшли увагою постать митрополита Полікарпа упорядники "Мартирології українських церков" (т. I "Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України", 1987 р.)¹⁶.

Поповнився довідково-інформаційний фонд ЦДАЗУ опублікованими останніми роками працями українського науковця з Волині В. Рожка "Відродження Української Православної церкви на Волині 1917–2006 рр." (2007 р.)¹⁷, "Новітні мученики Святого Українського православ'я на історичній Волині (XX ст.)" (2010 р.)¹⁸, "Блаженніший митрополит Полікарп Сікорський: шлях до автокефалії" (2015 р.)¹⁹. Остання монографія розкриває сторінки життєпису одного з найвідоміших ієрархів УАПЦ.

Важливою джерельною базою для вивчення постаті митрополита Полікарпа є публікації в українських закордонних періодичних виданнях “Українське православне слово”, “Гомін України”, “Сучасна Україна”, “Смолоскип” та ряді інших.

Так, у 1952 р. у місячнику “Українське православне слово” вийшла публікація “У 20-ті роковини архипастирства митрополита Полікарпа”²⁰. Статті-некрологи В. Вишневецького “Останні дні земного шляху Митрополита Полікарпа”²¹ та І. Власовського “Помер Митрополит УАПЦ Полікарп”²² були опубліковані у 1953 р. відповідно в газеті “Гомін України” та місячнику “Українське православне слово”. На шпальтах “Українського православного календаря” за 1979 р. були вміщені статті “Спомин про владу митрополита Полікарпа” Ю. Коваленка²³ та “Митрополит Полікарп – живий у спогадах і вчинках. Зустріч у Луцькому”, автор якої приховав своє прізвище під криптонімом “І. К-ий”²⁴.

Дослідження комплексу архівних документів, що надійшов до ЦДАЗУ у 2011 р. від Фондації імені Олега Ольжича (Україна)²⁵, дає змогу доповнити відомості, які містяться в оглянутих вище наукових працях та публікаціях, присвячених митрополиту Полікарпу.

Хронологічно ці документи охоплюють період з 1949 р. до 1953 р. та утворюють дві групи. Перша містить Великодні архіпастирські послання митрополита Полікарпа до віруючих, датовані 1951 р. та 1952 р. До другої входить листування митрополита з громадсько-політичними діячами, науковцями, духовенством, представниками українських громадських, наукових, релігійних, молодіжних та інших організацій, об’єднань, товариств, наукових та навчальних закладів, що діяли на той час в Австралії, Австрії, Бельгії, Великій Британії, Голландії, Італії, Німеччині, США, Туреччині, Франції.

Переважний зміст листів – привітання з нагоди релігійних свят, річниці прийняття чернецтва, двадцятиріччя єпископської хіротонії та днів небесного покровителя митрополита – преподобного Полікарпа, архімандрита Печерського, та відповіді на них. У листах зустрічаються короткі повідомлення щодо подій у житті УАПЦ повоєнних років, окремих її представників, життя та діяльності самого митрополита Полікарпа. При цьому у деяких випадках листування розкриває ставлення митрополита та його дописувачів до подій, учасниками та свідками яких вони були. Крім цього, серед листів є і такі, що містять виключно привітання та лаконічні відповіді на них самого Владика Полікарпа або директора Митрополичої канцелярії УАПЦ проф. Б. Лисянського.

У центрі уваги цієї статті – більш змістовні епістолярії, які є важливим джерелом для вивчення постаті митрополита Полікарпа. Складаються вони з двох або більше частин. Перша містить відповідь на привітання, друга – фрагменти спогадів митрополита, скупі відомості щодо його громадської та церковної діяльності, роздуми щодо ситуації,

в якій перебуває українська православна церква за кордоном, побутові турботи та ін. Уривки спогадів, повідомлення про окремих представників української еміграції, події в житті української церкви тощо знаходимо і в листах дописувачів.

Зупинімося на двох аспектах вивчення епістолярної спадщини митрополита Полікарпа, яка зберігається у фондах ЦДАЗУ:

- визначення кола осіб та організацій, з якими велося листування;
- визначення тем, які підіймалися у листуванні з представниками української еміграції.

У ЦДАЗУ зберігаються вітальні листи до митр. Полікарпа таких видатних українських громадсько-політичних діячів, як Андрій Лівіцький²⁶, Борис Іваницький²⁷, Степан Баран²⁸, Андрій Мельник²⁹, Данило Скоропадський³⁰, Тиміш Омельченко³¹, Михайло Омелянович-Павленко³², Олег Штуль-Жданович³³, Осип Бойдуник³⁴, Олександр Шульгин³⁵ та інші. Одночасно Владикою велося листування з багатьма українськими закордонними громадсько-політичними організаціями. Зокрема, з Центральним представництвом української еміграції в Німеччині³⁶, Союзом гетьманців державників (Велика Британія)³⁷, Союзом українців у Великій Британії³⁸, Союзом українців у Бельгії³⁹, Товариством бувших українських вояків в Бельгії⁴⁰, Українською жіночою організацією в Бельгії⁴¹, Об'єднанням українських жінок табору Гайденау (Німеччина)⁴², Українською громадою у Франції⁴³, Українською національною єдністю у Франції⁴⁴, Об'єднанням українців Голландії⁴⁵, Українською громадою в Туреччині⁴⁶, Комітетом українських скитальців у Трієсті (Італія)⁴⁷, Союзом українських інвалідів на еміграції (Аугсбург, Німеччина)⁴⁸, Крайовим представництвом на британську зону Ліги українських політичних в'язнів (Ганновер, Німеччина)⁴⁹, Крайовою управою Союзу українських ветеранів в Австрії⁵⁰, Центральним комітетом Української республікансько-демократичної партії⁵¹, Представництвом в Європі Фонду допомоги українців Канади⁵², Товариством "Волинь" в Нью-Йорку (США)⁵³, Українською санітарно-харитативною службою у Мюнхені⁵⁴ та ін.

Значну частину епістолярної спадщини становлять вітальні листи від представників українських молодіжних та студентських організацій, що діяли в Австралії, Австрії, Німеччині, США, Франції. Серед них назвемо Комісію допомоги українському студентству⁵⁵, Центральний союз українського студентства⁵⁶, Центральний комітет Спільки української молоді⁵⁷, Союз українських пластунів у Німеччині⁵⁸, Українське студентське товариство при Богословській академії УАПЦ (Мюнхен)⁵⁹, Національний союз українських студентів у Бельгії⁶⁰, Товариство українських студентів "Січ" у Граці⁶¹, Українську студентську громаду в Парижі⁶², Союз української молоді в Аделаїді⁶³, Товариство студентів-богословів Української Православної Церкви у Нью-Йорку⁶⁴.

Зберігаються в архіві листи з вітаннями до митр. Полікарпа від представників українських наукових та навчальних установ, закладів, осередків, що діяли у повоєнній Європі, а саме: Української вільної академії наук (голова Представництва УВАН на Німеччину проф. П. Курінний)⁶⁵, Наукового товариства ім. Шевченка (Мюнхен, Сарсель)⁶⁶, Українського вільного університету (ректор проф. Ю. Панейко, Мюнхен)⁶⁷, Української економічної високої школи (ректор проф. І. Замша, Мюнхен)⁶⁸, Українського техніко-господарського інституту (ректор Б. Іваницький, Регенсбург, Мюнхен)⁶⁹, Української ім. Т. Шевченка гімназії в Таборі ім. гетьмана Богдана Хмельницького (Гайденау)⁷⁰, читальні “Просвіта” в Гайденау⁷¹.

Крім цього, згадаємо таких науковців як І. Власовський⁷², П. Зайцев⁷³, В. Кубійович⁷⁴, Б. Лотоцький⁷⁵, Ю. Коваленко⁷⁶, П. Ковалів⁷⁷ та ін., з якими Владика Полікарпа поєднувала багаторічна співпраця, зокрема, на ниві створеної у 1946 р. Богословсько-педагогічної академії УАПЦ (у 1948 р. реорганізована у Богословську академію УАПЦ в Мюнхені)⁷⁸. Навіть опинившись у Франції, митрополит продовжував опікуватися долею Богословської академії, про що свідчить лист П. Коваліва 1951 р.: “Щиро дякую за Ваше тепле Архипастирське благословення розпочатої праці коло організації в США Богословського Інституту. На жаль, нитка через незалежні від мене причини перервалася: не пощастило перенести Богословської Академії до США, бо її, як Вам відомо з преси, вирішено залишити в Німеччині, тобто переведено на консервацію. Мої неодноразові намагання цього не робити нічого не допомогли. Ще перед Собором за два місяці я послав великого листа до Сенату Академії, щоб він виніс якийсь рішення й прислав мені матеріали, потрібні для доповіді на Соборі. Але відповіді й досі немає, натомість тільки випадково з преси довідався, що Академія залишається в Німеччині. Тому на Соборі я примушений був мати доповідь не про перенесення готової високої богословської школи, а про створення нової школи. Собор ствердив [...] школу заснувати. Я зовсім не маю відомостей, як ставиться Св. Синод УАПЦ до рішення Сенату нікуди не переводити Академії”⁷⁹.

У відповідь митрополит Полікарп написав: “Відносно Духовної Академії в Мюнхені Ви можете дізнатися з статті “Богословська Академія УАПЦ в 1949/50 акад. році”. Ця стаття знаходиться в Українському Православному Церковному Календарі на 1951 р. [...] Сенат Академії мені не подає відомостей про це. Канцелярія Свящ. Синоду УАПЦ зараз не існує, а її заміняє Митрополіча Канцелярія, яка міститься разом зі мною в Ольне су Буа. Я знаю постанову Собору Американської Церкви про відкриття в Америці вищої духовної школи, але я глибоко переконаний, що коли Ви цю справу візьмете в свої руки і

також енергично поведете її, як то було в Мюнхені, то та школа буде в Америці [...]»⁸⁰.

Завдяки листуванню митр. Полікарпа ми маємо можливість осягнути розмаїття українських православних осередків поза межами України після Другої світової війни. Серед них назвемо Єпархіальну раду УАПЦ у Франції⁸¹, Церковне управління в Бельгії⁸², Генеральне церковне управління УАПЦ у Великій Британії⁸³, Церковне управління у британській зоні Німеччини⁸⁴, Духовну консисторію Української Православної Церкви в США⁸⁵, Церковне управління УАПЦ в Австралії⁸⁶. Також у містах Австралії, Великої Британії, Венесуели, Канади, Німеччини, США діяли українські парафіяльні громади⁸⁷.

Серед видатних діячів церкви, з якими митр. Полікарп в останні роки життя не поривав зв'язок саме завдяки листуванню, були митр. Іоанн Теодорович⁸⁸, архієп. Мстислав Скрипник⁸⁹, архієп. Ніканор Абрамович⁹⁰, архієп. Михаїл [Хороший]⁹¹, архієп. Ігор Губа⁹², архієп. Геннадій [Шиприкевич]⁹³, єп. Платон Артемюк⁹⁴, єп. Сильвестр Гаєвський⁹⁵ та ін. Також вартими уваги видаються контакти Владики Полікарпа з митрополитом Естонської Апостольсько-Православної Церкви Олександром [Паулусом]⁹⁶, єпископом Білоруської Автокефальної Православної Церкви Василем [Томашіком]⁹⁷, ректором Білоруської католицької місії у Франції Львом Горошком⁹⁸.

Листування із зазначеними вище осередками, товариствами, громадами, навчальними і культурно-освітніми закладами та їх окремими представниками свідчить не тільки про вагоме місце, яке очільник УАПЦ посідав у житті українських громад за кордоном, а й демонструє ту активну громадсько-політичну та культурно-освітню діяльність, яку розгорнули вихідці з України на чужині у перші повоєнні роки. Крім того, на основі листування можна провести аналіз соціального походження вихідців з України, їх культурно-освітнього рівня тощо.

Вивчаючи епістолярну спадщину митрополита Полікарпа, доцільно акцентувати увагу на ряді тем, які, на нашу думку, привертають увагу та сприяють не тільки кращому розумінню його як особистості, а й тієї атмосфери, в якій перебували українці за кордоном на початку 1950-х років.

Розглядаючи тематику листування, підкреслимо, що в ньому майже відсутні згадки митрополита Полікарпа про труднощі під час його вимушеної подорожі з України до Німеччини. Натомість в архіві зберігаються листи, які висвітлюють виснажливий переїзд Владики до Франції, облаштування там та прагнення емігрувати до Великої Британії. «Дорога мене тяжко втомила. З Гайденав я виїхав 12 квітня. Мусів сидіти в переходовому таборі ГанOVER-Бухгольц 9 днів через те, що ПРО⁹⁹ своєчасно не надіслало моїх документів до того Бухгольву», – розповідав митр. Полікарп у своєму листі до Голови Генерального церковного управління УАПЦ у Великій Британії прот. Ігоря Губаржевського¹⁰⁰.

Звертаючись до дякона Юхима Якименка, Владика зазначав: “Оселівся я в 10 км. від Парижу. Маю пристайне помешкання – вілу і садок. Аренда мого приміщення виносить на рік 500 дол. Сума ця для мене дуже велика, але я надіюсь, що Господь і добрі люди допоможуть мені вивязатися з труднощами. Зараз я ще відпочиваю з дороги, бо вона сильно втомила мене і як Господь допоможе, то відправлю Службу Божу в Парижі в Неділю Самарянки”¹⁰¹.

Досить швидко настрої листів змінилися і прот. Петру Білану митр. Полікарп писав: “[...] крім старости, сушать мою голову ще і різні матеріальні турботи. Щоб від цього звільнитися, я вирішив перейти жити до Притулку для старих, який відкривається в осени і в якому будуть мешкати тільки Українці і Грузини. Життєві умови там будуть не злі”¹⁰². А ось уривок з іншого листа: “Зараз я почуваю себе більш-менш спокійно і коли би не фінансові труднощі, то я до кінця днів своїх жив би вповні не зле у Франції. Із за цих труднощів я хотів переїхати на стале до Англії, де б я мав дарове помешкання в церковному домі, але туди зараз не дають віз із за політичних труднощів, які переживає тепер Англія. Помешкання у Франції забирає у мене більшу половину мого не сталого бюджету”¹⁰³.

Надалі очільник УАПЦ неодноразово намагався залишити Францію, мріючи про більш сприятливі умови життя у Великій Британії. “Країну своєї мрії” він все-таки відвідав у 1950 р. та 1952 р.¹⁰⁴. В одному з листів, перед своєю другою подорожжю, він писав: “Маю намір побувати з візитацією парафії в Англії. На цьому тижні матиму вже нансеновський пашпорт і тоді почну заходи що до одержання візи до Англії”¹⁰⁵.

Серед інших листів значну частину становлять ті, які містять вітання від різних осіб та організацій з нагоди двадцятої річниці єпископської хиротонії Владика. У листі-привітанні професора Івана Власовського читаємо: “На день 20-річчя священної хиротонії Вашої в єпископа Луцького у неділю 10 квітня 1932 р. в Марії-Магдалинському соборі м. Варшави складаю Вам синовні поздоровлення [...] Ці двадцять літ Вашого єпископського служіння, свідком яких судилось волею Всевишнього й мені бути від привітання Вас, як Єпископа, у брами Вашої Луцької кафедри в квітні 1932 р., багаті в події, що почасти списані мною в праці “Українська Православна Церква в часі другої світової війни”, а ще залишилась друга частина – життя цієї Церкви під Вашим правом на еміграції, – і я молю Бога, щоб дав мені спроможність і сили привести в систематичне історичне оповідання й ці часи життя нашої Церкви”¹⁰⁶.

Сам митрополит Полікарп про цей час згадував: “Тяжкий був шлях мого двадцятилітнього служіння, а особливо тяжкий він був на еміграції, де я багато перетерпів від чужих, а ще більше від своїх. Але Господь охороняв мене і Його руку я чув над собою”¹⁰⁷.

Українська Православна Церква в США в особі Голови Консисто́рії архієпископа Мстислава Скрипника надіслала привітання та повідомила про пересилку банківського чеку на суму 160 \$ “як скромний ювілейний дар [...] з нагоди 20-літнього ювілею [...] як допомога на удержання нашого церковного центру в Європі за місяць квітень. Для пояснення: Консисторія схвалила висилати по \$ 30 місячно на протя́зці шости місяців, починаючи від квітня бр.”¹⁰⁸. На таке привітання Владика відповів: “Я організував Митрополічу Раду і передав їй турботи про добування коштів на утримання Митрополії і Рада звернулася з цією справою до Українських Церков Православних за допомогою. І от Ваша Консисторія розщедрилася і ассігнувала що місячно надсилати Раді по тридцять долярів. Правда розщедрилася?”¹⁰⁹.

Вивчення листування митрополита сприяє розумінню його громадської позиції. Так, до О. Шульгина він звернувся з наступним зауваженням: “Дуже жалко, що Ви в неділю не були на Службі Божій 21 січня. В цей день відбулося церковне свято Не[з]алежності і Соборности України. Це ж свято для українського народу є найбільшим святом національним і мене вразило те, що наші чоловічі люди не всі були на Молебні, який було відправлено з приводу цього свята. Може Ви не дай Боже хорієте?”¹¹⁰. Зміст листа свідчить не тільки про участь митрополита у громадському житті української спільноти у Франції, а й про його ставлення до важливих подій в історії українського народу і прагнення донести до кожного розуміння їх значимості.

Митрополит Полікарп не залишався осторонь розселення мешканців Ді-Пі таборів по різних континентах та країнах, їх подальшої адаптації в нових умовах. Переймався тим, куди, як швидко й на яких умовах емігрують відомі та рядові представники його пастви. Як приклад, наведемо рядки листа від 2 травня 1950 р. до П. Бульби: “Щось дуже затягнулася справа у Вас з одержанням Владикою Ігорем¹¹¹ дозволу на проїзд до Аргентини. Зараз є можливість йому переїхати до Бразилії. Коли ця можливість здійсниться, то тоді йому буде легше переїхати з Бразилії до Аргентини. Але Ви своїх турбот про його переїзд до Аргентини перед аргентинським урядом не залишайте [...]”¹¹².

Більш аніж за півроку (в листі, датованому 24 січня 1951 р.) митр. Полікарп знову порушував те саме питання: “Коли матимете Ви час, то я прошу Вас повідомте мене про причини, чому затягнулася справа з дозволом для Владики Ігора прибути до Аргентини. Я думаю, що коли би українське православне громадянство або [б]ратство настирливо домагались у влади дозволу на приїзд Владики Ігора, то справа була б залагоджена. Стукайте і відчиняйте Вам. Видко мало і тихенько стукають в цій справі. Владика Ігор хтів виїхати до Америки, щоб звідти добратися до Аргентини, але з Америкою йому щось не пощастило”¹¹³. У 1952 р. митрополит отримав Великодне привітання

від членів Свято Троїцької парафії УАПЦ в Нью-Йорку за підписом архієп. Ігоря Губи¹¹⁴.

Через листування розкривається ставлення митрополита і до спроб самоорганізації українців у країнах свого нового поселення. В одному з його листів читаємо: “От о. диякон Сірик писав мені, що в Нью Йорку є люди з Гайденав, які засновали “Комітет допомоги гайденавці гайденавцям” під головуванням п. Миколи Твердовського. Кожний член комітету вносить щомісяця один доляр членського взносу. Комітет вже два рази вислав для бідних в Гайденав гроші – 83 долари і на Різдвяні Свята 200 доларів. Це мене дуже радує, що гайденавці не забувають бідних людей, які залишилися в Німеччині і не мають спроможности виїхати”¹¹⁵.

Не залишався митрополит байдужим до долі жодного представника своєї розпорошеної пастви. Тому й зверталися до нього за розрадою, передаючи за допомогою листів свої переживання. Ми ж маємо можливість збагнути, яким складним був процес адаптації в нових умовах: “Я вже скоро рік в Америці, але зжитися з тутешніми обставинами мені дуже тяжко, бо в Америці життя побудоване на цілком інших засадах чим в Європі й тому треба дуже ор’єнтуватися, щоби не стратити душевної рівноваги, бо тяжка фізична праця абсорбує майже весь час так, що навіть в сні не дає спокою, бо боротьба за насущним хлібом вичерпує всі сили людини. В Америці думання українців зовсім інше ніж в Європі, а це діє психічно на нас європейців, які привикли до іншого способу думання і мають інші погляди на питання українського буття”¹¹⁶.

Проте повсякденні турботи не змогли змусити представників нової хвилі української еміграції забути свої прагнення. Так, звертаючись до митрополита Полікарпа, комбатант П. [Петренко] писав: “Бажаю тільки, що би той Великдень ми зустрічали не тут, і там, у чужині, лише у себе дома, на нашій рідній землі, в нашій милій та дорогій Україні. Що би наша Батьківщина до того часу звільнилася від окупанта і стала дійсною, Самостійною, Соборною Українською Народною Республікою”¹¹⁷. Такі побажання не були поодинокими, і підкреслювали вони незбориме прагнення “українських скитальців”, серед яких був і сам Владика Полікарп, повернутися на Батьківщину.

Стисле ознайомлення з епістолярною спадщиною митрополита УАПЦ Полікарпа, яка зберігається в ЦДАЗУ, попри фрагментарність інформації, що міститься у ній, дає змогу розглядати ці документи як важливе джерело відомостей, які доповнюють біографію Владика та загалом історію української православної церкви повоєнного часу і третьої хвилі української еміграції. Листування з видатними громадсько-політичними, культурно-освітніми, церковними діячами, пересічними вихідцями з України, численними українськими закордонними органі-

заціями є свідченням того вагомого внеску, який зробив митрополит Полікарп у розвиток та зміцнення української православної церкви на Батьківщині та за її межами.

¹ Центральний державний архів зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ), ф. 51, оп. 1, спр. 3, арк. 10.

² *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви / Іван Власовський. – Т. IV. – Ч. 2. – Нью-Йорк–Бавнд Брук, 1966. – С. 83; *Коваленко Ю.* Спомин про Владику митрополита Полікарпа / Ю. Коваленко // Український православний календар на 1979 рік, річник двадцять дев'ятей. – 1979. – С. 98; *Лисенко О. Є.* Полікарп / О. Є. Лисенко, І. І. Поїздник // Енциклопедія історії України: Т. 8. Па – Прил. ; Редкол. В. А. Смолій (голова) [та ін.] – К., 2011. – С. 326.

³ *Л. К. Блаженніший Митрополит Полікарп* / Л. К. // Українське православне слово. – 1953. – Ч. 11. – С. 2.

⁴ *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви / Іван Власовський. – Т. IV. – Ч. 2. – Нью-Йорк–Бавнд Брук, 1966 – С. 83; *Л. К. Блаженніший Митрополит Полікарп* / Л. К. // Українське православне слово. – 1953. – Ч. 11. – С. 2.

⁵ *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви / Іван Власовський. – Т. IV. – Ч. 2. – Нью-Йорк – Бавнд Брук, 1966 – С. 84; *Власовський І.* Помер митрополит УАПЦ Полікарп / Іван Власовський // Гомін України. – 7 листопада 1953. – Ч. 45 (234). – С. 1; *Л. К. Блаженніший Митрополит Полікарп* / Л. К. // Українське православне слово. – 1953. – Ч. 11. – С. 2.

⁶ У 20-ті роковини архиєпископства митрополита Полікарпа // Українське православне слово. – 1952. – Ч. 4. – С. 16.

⁷ *Л. К. Блаженніший Митрополит Полікарп* / Л. К. // Українське православне слово. – 1953. – Ч. 11. – С. 2.

⁸ *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви / Іван Власовський. – Т. IV. – Ч. 2. – Нью-Йорк–Бавнд Брук, 1966 – С. 214.

⁹ Мартирологія українських церков: у 4 т. / Українське видавництво “Смолокип” ім. В. Симоненка. – Торонто–Балтимор, 1987. – Т. I. – Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / упор. і ред. О. Зінкевич, О. Воронін. – С. 1051; *Коваленко Ю.* Спомин про Владику митрополита Полікарпа / Ю. Коваленко // Український православний календар на 1979 рік, річник двадцять дев'ятей. – 1979. – С. 99; *Стоколос Н. Т.* Конфесійна політика окупаційної адміністрації рейхскомісаріату “Україна” в 1941–1942 рр. / Н. Т. Стоколос // Український історичний журнал. – 2004. – № 3. – С. 92. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2004/3/8.pdf>. – Назва з екрана.

¹⁰ Ді-Пі табори (від англomовного терміна “displaced person”, або DP) – табори переміщених осіб, створені на території Німеччини та Австрії після завершення Другої світової війни, в яких перебували представники багатьох національностей, у т. ч. українці. Переважну їх більшість становили особи, вивезені німцями на примусові роботи в Німеччину, а також представники інтелігенції та політичні діячі, які покинули Україну, щоб запобігти переслідуванню з боку радянської влади; українці в Червоній Армії, які потрапили в німецький полон і вижили до кінця війни; члени українського наці-

оналістичного руху та інші політичні в'язні, яких у кінці війни звільнено з німецьких концентраційних таборів. – Українці в Сполученому Королівстві : Інтернет-енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/01/peremischeni-u.htm>. – Назва з екрана.

¹¹ ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1, спр. 2, арк. 2.

¹² *Власовський І.* Помер митрополит УАПЦ Полікарп / Іван Власовський // Гомін України. – 7 листопада 1953. – Ч. 45 (234). – С. 1.

¹³ *Бачинський Є. В.* Нарис історії парафії УАПЦ у Франції (1924–1947), 1954. – С. 14.

¹⁴ *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви / Іван Власовський. – Т. IV. – Ч. 2. – Нью-Йорк–Бавнд Брук, 1966. – С. 83–375.

¹⁵ Полікарп Сікорський / Енциклопедія українознавства. – Париж–Нью-Йорк, 1970. – Т. II/6. – С. 2160–2161.

¹⁶ Мартирологія українських церков: у 4 т. / Українське видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка. – Торонто–Балтимор, 1987. – Т. I. – Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / упор. і ред. О. Зінкевич, О. Воронін.

¹⁷ *Рожко В. Є.* Відродження Української Православної церкви на Волині 1917–1920 рр.: історико-краєзнавчий нарис / В. Є. Рожко. – Луцьк : Волинська книга, 2007. – 348 с.

¹⁸ *Рожко В. Є.* Новітні мученики Святого Українського православ'я на історичній Волині (XX ст.): історико-краєзнавчий нарис / В. Є. Рожко. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2010. – 434 с.

¹⁹ *Рожко В.* Блаженніший митрополит Полікарп Сікорський: шлях до автокефалії / Володимир Рожко. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2015. – 346 с.

²⁰ У 20-ті роковини архипастирства митрополита Полікарпа // Українське православне слово. – 1952. – Ч. 4. – С. 16.

²¹ *Вишневський В.* Останні дні земного шляху Митрополита Полікарпа / В. Вишневський // Українське православне слово. – 1953. – Ч. 12. – С. 9–10.

²² *Власовський І.* Помер Митрополит УАПЦ Полікарп / Іван Власовський // Гомін України. – 7 листопада 1953. – Ч. 45 (234). – С. 1, 6.

²³ *Коваленко Ю.* Спомин про владика митрополита Полікарпа / Ю. Коваленко // Український православний календар на 1979 р., річник двадцять дев'ятий, 1979. – С. 98–103.

²⁴ *І. К-ий.* Митрополит Полікарп – живий у спогадах і вчинках. Зустріч у Луцькому / І. К-ий // Український православний календар на 1979 р., річник двадцять дев'ятий, 1979. – С. 96–98.

²⁵ У результаті науково-технічного опрацювання зазначеного вище комплексу документів створено фонд № 51 “Митрополит Полікарп (Сікорський Петро Дмитрович, 1875–1953), першоієрарх Української автокефальної православної церкви в діаспорі”.

²⁶ ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1, спр. 3, арк. 2, 8; спр. 8, арк. 1, 10, 64.

²⁷ Там само, спр. 3, арк. 11; спр. 8, арк. 12.

²⁸ Там само, спр. 3, арк. 29; спр. 8, арк. 42.

²⁹ Там само, спр. 3, арк. 7, 19; спр. 8, арк. 11, 32.

³⁰ Там само, спр. 3, арк. 9, 18.

³¹ Там само, арк. 21, 33; спр. 8, арк. 15, 48, 56.

³² Там само, спр. 7, арк. 15; спр. 8, арк. 21–22.

³³ Там само, спр. 12, арк. 89.

³⁴ Там само, спр. 8, арк. 62.

³⁵ Там само, спр. 3, арк. 14.

- ³⁶ Там само, спр. 4, арк. 20; спр. 10, арк. 19, 86.
³⁷ Там само, спр. 4, арк. 34; спр. 10, арк. 56.
³⁸ Там само, спр. 4, арк. 3, 10, 12; спр. 10, арк. 16, 21, 84.
³⁹ Там само, спр. 10, арк. 45.
⁴⁰ Там само, спр. 4, арк. 23; спр. 10, арк. 59, 71.
⁴¹ Там само, спр. 4, арк. 4; спр. 10, арк. 15–15зв., 25, 46, 74.
⁴² Там само, спр. 9, арк. 4.
⁴³ Там само, спр. 10, арк. 60.
⁴⁴ Там само, спр. 9, арк. 9.
⁴⁵ Там само, спр. 10, арк. 82.
⁴⁶ Там само, арк. 2–2зв.
⁴⁷ Там само, спр. 4, арк. 32.
⁴⁸ Там само, арк. 5; спр. 10, арк. 40.
⁴⁹ Там само, спр. 9, арк. 5.
⁵⁰ Там само, спр. 10, арк. 9.
⁵¹ Там само, спр. 4, арк. 9; спр. 10, арк. 30.
⁵² Там само, спр. 4, арк. 2; спр. 9, арк. 37, 38, 46.
⁵³ Там само, спр. 10, арк. 22.
⁵⁴ Там само, спр. 4, арк. 8; спр. 10, арк. 28, 42, 62.
⁵⁵ Там само, спр. 10, арк. 17, 75.
⁵⁶ Там само, спр. 4, арк. 6, 14; спр. 10, арк. 37, 67, 69.
⁵⁷ Там само, спр. 10, арк. 13.
⁵⁸ Там само, спр. 9, арк. 8.
⁵⁹ Там само, спр. 9, арк. 44.
⁶⁰ Там само, спр. 4, арк. 15; спр. 10, арк. 80.
⁶¹ Там само, спр. 10, арк. 78.
⁶² Там само, спр. 9, арк. 50.
⁶³ Там само, арк. 56, 57.
⁶⁴ Там само, спр. 4, арк. 11; спр. 10, арк. 64; спр. 11, арк. 24.
⁶⁵ Там само, спр. 11, арк. 6, 28.
⁶⁶ Там само, спр. 4, арк. 7; спр. 10, арк. 6, 33, 65.
⁶⁷ Там само, спр. 11, арк. 17.
⁶⁸ Там само, арк. 12.
⁶⁹ Там само, арк. 1, 3, 14, 22, 26.
⁷⁰ Там само, арк. 1а.
⁷¹ Там само, спр. 9, арк. 7.
⁷² Там само, спр. 8, арк. 39–39зв.
⁷³ Там само, спр. 3, арк. 34; спр. 8, арк. 7–7зв.
⁷⁴ Там само, спр. 10, арк. 33.
⁷⁵ Там само, спр. 3, арк. 13; спр. 8, арк. 66–66зв.
⁷⁶ Там само, спр. 13, арк. 45.
⁷⁷ Там само, спр. 3, арк. 17; спр. 12, арк. 48.
⁷⁸ *Власовський І.* Нариси історії Української Православної Церкви. – Т. IV. – Ч. 2. – Нью-Йорк–Бавнд Брук, 1966. – С. 330, 342–343.
⁷⁹ ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1, спр. 12, арк. 48.
⁸⁰ Там само, спр. 3, арк. 17.
⁸¹ Там само, спр. 5, арк. 6.
⁸² Там само, спр. 7, арк. 38.
⁸³ Там само, спр. 2, арк. 2–2зв.; спр. 5, арк. 10, 15, 67; спр. 6, арк. 85, 118, 119; спр. 7, арк. 64, 124.
⁸⁴ Там само, спр. 2, арк. 15.
⁸⁵ Там само, арк. 21.

- ⁸⁶ Там само, арк. 16.
- ⁸⁷ Там само, спр. 5, арк. 5; спр. 6, арк. 74, 89, 100, 120, 124; спр. 7, арк. 33, 83, 84, 91, 94–95зв.; спр. 9, арк. 1.
- ⁸⁸ Там само, спр. 5, арк. 116.
- ⁸⁹ Там само, спр. 2, арк. 24; спр. 6, арк. 58.
- ⁹⁰ Там само, спр. 2, арк. 25, 42; спр. 6, арк. 122; спр. 7, арк. 45, 98–98зв.
- ⁹¹ Там само, спр. 2, арк. 26, 40; спр. 5, арк. 13; спр. 7, арк. 115.
- ⁹² Там само, спр. 5, арк. 16; спр. 6, арк. 95; спр. 7, арк. 94–95.
- ⁹³ Там само, спр. 2, арк. 41; спр. 7, арк. 103.
- ⁹⁴ Там само, спр. 6, арк. 80.
- ⁹⁵ Там само, спр. 2, арк. 35; спр. 6, арк. 49, 86.
- ⁹⁶ Там само, спр. 7, арк. 16.
- ⁹⁷ Там само, спр. 6, арк. 59.
- ⁹⁸ Там само, спр. 7, арк. 42.
- ⁹⁹ ІРО – International Refugees Organization (Міжнародна організація для втікачів).
- ¹⁰⁰ ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1, спр. 2, арк. 2.
- ¹⁰¹ Там само, арк. 1.
- ¹⁰² Там само, арк. 13.
- ¹⁰³ Там само, арк. 30.
- ¹⁰⁴ *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви / Іван Власовський. – Т. IV. – Ч. 2. – Нью-Йорк–Бавнд Брук, 1966 – С. 373.
- ¹⁰⁵ ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1, спр. 3, арк. 35.
- ¹⁰⁶ Там само, спр. 8, арк. 39–39зв.
- ¹⁰⁷ Там само, спр. 2, арк. 30.
- ¹⁰⁸ Там само, спр. 7, арк. 4.
- ¹⁰⁹ Там само, спр. 2, арк. 33.
- ¹¹⁰ Там само, спр. 3, арк. 14.
- ¹¹¹ Йдеться про архієпископа Ігоря (Губу).
- ¹¹² ЦДАЗУ, ф. 51, оп. 1, спр. 3, арк. 15.
- ¹¹³ Там само.
- ¹¹⁴ Там само, спр. 7, арк. 94.
- ¹¹⁵ Там само, спр. 2, арк. 10.
- ¹¹⁶ Там само, спр. 12, арк. 55.
- ¹¹⁷ Там само, арк. 9–9зв.

The analysis of the epistolary heritage of Metropolitan of Ukrainian Autocephalous Orthodox Church Polikarp Sikorsky, stored in the Central State Archives of Foreign Ukrainica. In the center of research is correspondence of the last years of life of Metropolitan, which are short messages about events in the life of Ukrainian Orthodox Church of the post-war years, church and social activities, life of Metropolitan Polikarp and other Ukrainian church and public figures, scientists, representatives of Ukrainian organizations, associations, educational institutions, which existed at that time in Belgium, the UK, Holland, Germany, USA, France and other countries.

Key words: the emigration; the epistolary heritage; correspondence; Metropolitan Polikarp Sikorsky; the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church; the Central State Archives of Foreign Ukrainica.